

Pukovnik
mr SLOBODAN MIKIĆ

Uticaj strategijsko-operativnih uslova na odbranu velikih gradova

Koncepcija i doktrina opštenarodne odbrane i strategija oružane borbe ističu, pored ostalog, brojne polazne osnove koje se moraju uzimati u obzir prilikom pripremanja i vođenja opštenarodnog odbrambenog rata. Pri razmatranju pitanja vezanih za odbranu velikih gradova, poseban značaj imaju sledeća obeležja opštenarodnog odbrambenog rata: vođenje ratnih dejstava na celom jugoslovenskom prostoru; neprekidnost ratnih dejstava; masovno učešće stanovništva u oružanoj borbi i drugim oblicima borbe i opštenarodnog otpora; uporna odbrana svakog dela jugoslovenskog prostora.

Polazeći od navedenih doktrinarnih opredeljenja cela jugoslovenska teritorija se još u miru priprema za vođenje opštenarodnog odbrambenog rata, a u okviru toga i veliki gradovi. Pod velikim gradovima u ovom radu podrazumevaju se prostorno velike urbane celine, koje su društveno-politički, ekonomski i demografski centri za šire područje (region, pokrajinu, republiku ili zemlju u celini), a nalaze se na značajnim strategijskim i operativnim pravcima i imaju veliki značaj za tok i rezultate operacija ili, ponekada, i za oružanu borbu u celini. Načelno, može se reći da su to gradovi koji imaju preko 100.000 stanovnika.

Jugoslavija, iako relativno mala zemlja, ima mnogo gradova koji spadaju u kategoriju velikih (39 gradova ima preko 100.000 stanovnika, računajući i šire gradsko područje-teritoriju opštine, a 17 gradova ima preko 100.000 stanovnika, uzimajući u obzir samo uže

gradsko područje).¹ U dvadeset i dva velika grada živi 6,389.000 stanovnika ili 28,4 odsto ukupnog stanovništva Jugoslavije. Pored toga, u nekim velikim gradovima (pre svega, republičkim i pokrajinskim centrima) skoncentrisani su, u proseku, trećina ukupnog privrednog potencijala republike i pokrajine i najveći deo svih naučnih kadrova i obrazovnih i kulturnih ustanova.

Navedeni, i drugi pokazatelji, nedvosmisleno ističu značaj odbrane velikih gradova u svim periodima i uslovima vođenja opštenarodnog odbrambenog rata. To nalaže potrebu da se pripremama velikih gradova za vođenje oružane borbe posveti izuzetna pažnja. Ponekada će se težišni zadaci oružane borbe i drugih oblika borbe i opštenarodnog otpora upravo rešavati odbranom velikih gradova.

Obim i način priprema, organizovanja i izvođenja odbrane velikih gradova zavise od konkretnih uslova koji su, u stvari, jedan od elemenata okruženja, a koji utiče na odbranu velikog grada u celini. Dakle, *uslovi* u kojima se izvodi odbrana velikog grada element su okruženja ili sredine u kojoj se brani veliki grad, koji ispoljavaju određeni uticaj na sve mere i aktivnosti koje se preduzimaju u fazi organizovanja, pripremanja i izvođenja odbrane određenog grada. Uspeh odbrane svakog velikog grada zavisi, pored ostalog, od uzimanja u obzir uticaja uslova u kojima se brani grad i iznalaženja odgovarajućih rešenja za konkretne uslove.

Uslovi u kojima se priprema i izvodi odbrana velikih gradova mogu se grupisati u sledeće grupe: strategijsko-operativni, prostorno-geografski, vremenski, urbanističko-građevinski, demografski, društveno-ekonomski i društveno-politički.

Budući da strategijsko-operativni uslovi, u poređenju sa ostalima, imaju bitan a često i dominantan uticaj na pripremanje i izvođenje odbrane velikih gradova i da se od njih polazi u izboru cilja, stepena upornosti, obima i načina priprema i izvođenja odbrane velikih gradova, to će u ovom radu ti uslovi biti težišno razmatrani. Pri tom, samo neki od njih biće šire razmatrani, a ostali će biti samo pomenuti.

Strategijsko-operativne uslove čine: određenje (identitet) agresora, vrsta agresije (rata), oblik oružane borbe, vrsta operacije, mesto izvođenja operacije, mogućnost upotrebe oružja za masovno uništavanje, pripremljenost velikog grada za odbranu i postignuto iznenađenje.

¹ *Statistički godišnjak Jugoslavije 1983. godine*, Savezni zavod za statistiku, Beograd, avgust 1983, str. 612—621.

Identitet agresora ima odraza na odbranu velikih gradova u okviru njegovog opšteg uticaja na odbranu zemlje u celini. Od toga ko je agresor zavisi: njegova jačina, moral, naoružanje, oprema, udaljenost njegovih osnovnih grupacija i baza za pozadinsko obezbeđenje od konkretnog velikog grada. Svi činioci ukupnih snaga agresora i njihova struktura imaju neposredan i posredan uticaj na obim, vrste i intenzitet dejstava u velikom gradu, a time i na način realizacije njegove odbrane. Najveći uticaj imaju jačina i opremljenost agresora, odnosno kvantitativna i kvalitativna svojstva ljudskog i materijalno-tehničkog faktora. S tim u vezi i uslovi za odbranu velikih gradova mogu biti više ili manje povoljni, odnosno nepovoljni.

Na odbranu velikih gradova može uticati i *vrsta agresije*, odnosno da li se ona vrši u okviru lokalnog, regionalnog ili svetskog rata. U lokalnom ratu cilj agresije može biti ograničen ili radikaln. Ako je agresija sa ograničenim ciljem, tada je od posebnog značaja uporna odbrana onih velikih gradova koji se nalaze u blizini granice sa zemljom koja vrši agresiju, jer će ti gradovi biti objekti intenzivnih dejstava agresora. U tim dejstvima mogu biti angažovani određeni operativni ili čak i strategijsko-operativni sastavi. Ukoliko bi ovladao tim gradovima agresor bi ostvario određene vojne, političke, ekonomske i moralne efekte, posebno kada ti veliki gradovi predstavljaju i centre prostora na koje agresor ima teritorijalne pretenzije. Za naše snage veliki gradovi treba da budu oslonac za upornu odbranu šireg prostora i za buduća ofanzivna dejstva za brzo i odlučno slamanje agresije i izbacivanje agresora sa naše teritorije.

Poseban značaj za odbranu velikih gradova imaju: protivvazдушna odbrana, borba sa helikopterskim desantima, zaprečavanje, izrada i korišćenje objekata za zaštitu stanovništva, jedinica i komandi. Svaki veliki grad mora biti pripremljen da se može braniti i u okruženju i to za duže vreme. To, pre svega, pretpostavlja obezbeđenje dovoljnih materijalnih rezervi za proizvodnju, oružanu borbu, život i rad stanovništva i delova oružanih snaga koje ga brane.

U lokalnom ratu u agresiji sa radikalnim ciljem situacija se utoliko menja što se svaki ili većina velikih gradova mogu naći u situaciji da budu zahvaćeni borbenim dejstvima glavnih ili jakih snaga agresora. Pored toga, mnogi od njih će odbranu izvoditi u okruženju ili u krajnje nepovoljnoj situaciji a neki će se naći na privremeno zaposednutoj teritoriji. Stoga, treba pravovremeno planirati manevar snagama i njihovo izvlačenje iz pojedinih velikih gradova, zavisno od razvoja strategijske ili operativne situacije na vojištu, odnosno ratištu. Mogućno je da će za odbranu velikih gradova biti

povoljnija situacija u regionalnom ili svetskom ratu, nego u lokalnom, jer će glavne snage velikih sila ili blokova biti angažovane na pravcima i prostorima van našeg ratišta. U sve tri vrste agresije, odnosno u lokalnom, regionalnom i svetskom ratu, veliki gradovi se mogu naći u situaciji da se brane u zahvatu fronta, u sopstvenoj pozadini ili na privremeno zaposednutoj teritoriji.

Specifičnost uticaja vrste agresije na odbranu velikih gradova izražava se putem verovatnoće upotrebe nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja. Opravdano je pretpostaviti da će se u lokalnom ratu prvenstveno upotrebljavati konvencionalno oružje, a izuzetno i hemijsko. U regionalnom ratu veća je verovatnoća upotrebe hemijskog i taktičkog nuklearnog oružja, a u svetskom ratu, pogotovu u kasnijoj fazi, izvesna je upotreba svih vrsta oružja za masovno uništavanje. Otuda i potreba da se svi veliki gradovi pripremaju za vođenje odbrane i u uslovima upotrebe oružja za masovno uništavanje. Ovo tim pre što su gubici i druge posledice od upotrebe tih oružja znatno veći u velikim gradovima nego u drugim uslovima.

Odbrana velikih gradova se izvodi u svakom od tri *oblika oružane borbe* (frontalnom, kombinovanom i partizanskom). U frontalnom obliku oružane borbe veliki gradovi se, najčešće, mogu naći u sopstvenoj pozadini ili, ređe, u zahvatu fronta. Izuzetno, samo neki, po pravilu oni najbliži granici, mogu se naći i na privremeno zaposednutoj teritoriji. Polazeći od toga, njihova uloga u oružanoj borbi na jugoslovenskom prostoru je veoma različita, što ima uticaja na način angažovanja snaga u odbrani. Veliki gradovi u dubini sopstvene teritorije često mogu biti objekti agresivnih vazdušnih desanata operativnog, a izuzetno i strategijskog značaja. Osim toga, oni će biti izloženi dejstvima avijacije, raketa i specijalnih snaga agresora.

Veliki gradovi u zahvatu fronta predstavljaju elemenat stabilnosti odbrane i oslonac za ukupna dejstva određenih operativnih, pa i strategijsko-operativnih sastava naših oružanih snaga. Za njih i oko njih se vode borbena dejstva velikog intenziteta. Odbranom velikog grada vezuju se vrlo jake snage agresora i time stvaraju povoljni uslovi za dejstvo snaga na ostalim delovima fronta. Pored toga, veliki gradovi predstavljaju i oslonce za aktivna dejstva snaga na drugim delovima fronta (protivudari ili protivofanzive), čime se povratno obezbeđuju povoljni uslovi za uspešnu odbranu velikih gradova. Veliki grad u zahvatu fronta je izložen masovnim udarima avijacije, raketa i artiljerije, što uzrokuje velike gubitke i razaranja objekata i infrastrukture.

U kombinovanom obliku oružane borbe veliki gradovi se mogu naći u zahvatu fronta, u vlastitoj pozadini i na privremeno zaposednutoj teritoriji. U partizanskom obliku oružane borbe veliki gradovi se mogu naći na privremeno zaposednutoj teritoriji, neki na oslobođenoj teritoriji, a smo izuzetno na prostoru na kome se izvode frontalna dejstva. U ovom obliku oružane borbe oni će, najčešće, biti na privremeno zaposednutoj teritoriji. To su i najnepovoljniji uslovi za izvođenje borbenih dejstava i funkcionisanje našeg ekonomskog i društveno-političkog sistema u velikim gradovima. U pojedinim periodima partizanskog oblika oružane borbe neki veliki gradovi mogu se naći na oslobođenoj teritoriji, kada se stvaraju povoljniji uslovi za život i angažovanje stanovništva, korišćenje privrednih i drugih kapaciteta za oružanu borbu i stvaranje potrebnih materijalnih rezervi za dalja dejstva.

Odbrana velikih gradova može se izvoditi u okviru sledećih operacija: *odbrambene, napadne, diverzantske i protiv vazdušnih desanata* (na jadranskom pomorskom vojištu i protiv pomorsko-vazdušnih desanata). Svaka od navedenih vrsta operacija ispoljava specifičan uticaj na pripremu i izvođenje odbrane velikog grada, kao što i odbrana velikog grada ima uticaj na karakter operacije i njene rezultate.

U okviru odbrambene operacije veliki grad može se naći u zahvatu fronta ili u dubini odbrambene zone, može biti na težištu odbrane ili na pomoćnom pravcu, u zoni pogodnoj za upotrebu vazdušnih desanata agresora ili van nje, i brojnim drugim situacijama u odnosu na prostor i vreme. Bez obzira na mesto velikog grada u okviru odbrambene zone, odbrana velikog grada ima veliki, nekad i dominantan uticaj na ishod operacije.

Dobro pripremljena, uporno i aktivno vođena odbrana velikog grada predstavlja osnov za uspešno izvođenje odbrambene operacije u celini i u svim njenim etapama. Uspešnom odbranom velikog grada vezuju se velike snage agresora, nanose im se znatni gubici i slabi njihova napadna moć, što ga primorava da dovlači sveže snage ili da pređe u odbranu, a time se stvaraju povoljni uslovi za prelazak naših snaga u protivudar ili protivofanzivu i za preuzimanje inicijative.

Uspešna odbrana velikog grada u okviru odbrambene operacije može se izvoditi samo ako je veliki grad potpuno pripremljen za odbranu, što podrazumeva, pored ostalog, potpuno utvrđivanje i zaprečavanje (naročito protivdesantno i protivoklopno), dobro organizovanu protivvazдушnu odbranu i obezbeđenje potrebnih rezervi sredstava za vođenje dugotrajne borbe i zbrinjavanje jedinica i stanov-

ništva. Naročita pažnja mora se posvetiti podešavanju i izradi objekata za kolektivnu zaštitu, uključujući protivhemijsku, protivbiološku i protivnuklearnu, kao i zaštitu od zapaljivih sredstava. Od posebnog je značaja pripremanje i angažovanje jedinica civilne zaštite, opšte i posebne namene.

Upornost odbrane velikih gradova zavisi od razvoja strategijske ili operativne situacije na vojištu ili ratištu u celini i od cilja i zamisli za vođenje odbrambene operacije. S tim u vezi, pojedini veliki gradovi će se braniti najvećom upornošću, uključujući i borbu u okruženju, dok će se drugi braniti elastično, a po potrebi i uz pravovremeno izvlačenje snaga iz grada.

Veliki grad u *okviru napadne operacije* može se naći u situaciji da se brani u zahvatu fronta ili na privremeno zaposednutoj teritoriji. U napadnoj operaciji napadna dejstva izvode glavne snage, dok ostale snage, na delu fronta ili zone, mogu često izvoditi odbrambena dejstva. U skladu sa tim pojedini veliki gradovi mogu se braniti i u napadnoj operaciji, tačnije u zoni napadne operacije, bilo da se tome pristupa planski ili da je to nametnuo agresor, kada njegove snage na tom delu zone izvode aktivna dejstva. Pored toga, veliki grad se može nalaziti na privremeno zaposednutoj teritoriji, bilo da je agresor njime ovladao ili se brani u okruženju, pa se po planu napadne operacije uključuje u zonu napada i snage u njemu čine deo snaga koje učestvuju u operaciji. U tom slučaju, odbranom velikog grada vezuju se jake snage agresora i time najneposrednije stvaraju povoljni uslovi za ostvarenje cilja napadne operacije. Uticaj odbrane velikog grada na uspeh napadne operacije je veći kada se grad nalazi bliže pravcu angažovanja glavnih snaga u operaciji. To nameće potrebu da se sadejstvo i saradnja moraju detaljnije i svestranije organizovati, a dejstva u gradu potčiniti cilju napadne operacije. Odbrana velikog grada koji se nalazi na privremeno zaposednutoj teritoriji, u napadnoj zoni operacije ili u neposrednoj blizini, predstavlja sastavni deo napadne operacije, što nalaže i obaveze da se odbrana velikog grada uključuje u sve faze pripremanja, organizovanja i izvođenja napadne operacije.

U eventualnoj agresiji na našu zemlju treba očekivati upotrebu *vazdušnog desanta* na celoj dubini jugoslovenskog ratišta. Taktički vazdušni desanti biće masovno primenjivani u dejstvima u samom gradu za ovladavanje pojedinim objektima i tačkama otpora. Veći vazdušni desanti mogu biti upotrebljeni za ovladavanje velikim gradovima u čijoj se neposrednoj okolini nalaze pogodne vazdušnodesantne prostorije. Zbog toga se veliki gradovi moraju optimalno or-

ganizovati i pripremati za odbranu u tim uslovima. Težište priprema je na organizovanju protivvazdušne odbrane, protivdesantne borbe i zaprečavanja, uz pripremanje snaga za napadna dejstva na snage vazdušnog desanta agresora. To je posebno značajno za odbranu velikih gradova u sopstvenoj pozadini. Gradovi na jadranskom pomorskom vojištu moraju se pripremati za vođenje borbe sa pomorskim i vazdušnim desantima. Naročiti značaj u odbrani primorskih gradova ima organizovanje sadejstva i saradnje svih snaga i subjekata odbrane na moru i na obali, što je jedan od osnovnih zadataka organa rukovođenja i komandovanja na jadranskom pomorskom vojištu.

Odbrana velikih gradova se može organizovati i izvoditi u okviru operacija koje se izvode u zahvatu fronta, u sopstvenoj pozadini i na privremeno zaposednutoj teritoriji. Svaka od tih situacija daje i određena obeležja odbrani velikih gradova.

Veliki gradovi će se braniti *u zahvatu fronta* u frontalnom i kombinovanom obliku oružane borbe. U frontalnom obliku to će biti redovna pojava, posebno za gradove koji su blizu granice, a u nekim situacijama i za velike gradove u dubini teritorije.

Odbrana velikog grada u zahvatu fronta se izvodi sa vrlo visokim stepenom upornosti uključujući i odsudno suprotstavljanje agresoru. Veliki grad se može često nalaziti na težištu odbrane ili može predstavljati oslonac za aktivna dejstva. Za uspešnu odbranu gradova u zahvatu fronta od posebnog značaja je potpuno inžinjerijsko obezbeđenje, a naročito utvrđivanje i zaprečavanje. Pored toga, mora se obezbediti jedinstveno rukovođenje i komandovanje svim snagama koje učestvuju u odbrani velikog grada. Za dugotrajnu odbranu grada neophodno je pravovremeno obezbediti dovoljne materijalne rezerve za borbu, život i proizvodnju, uključujući alternativne izvore energije; planski evakuisati stanovništvo koje se ne može angažovati u oružanoj borbi, ili u drugim oblicima borbe i otpora i u proizvodnji. Odbrana velikog grada u zahvatu fronta je od velikog, a ponekad i od odlučujućeg značaja za uspeh operacije u celini, što komanda koja priprema i izvodi operaciju mora imati stalno u vidu.

Veliki gradovi se u za nas nepovoljnom razvoju strategijske situacije mogu naći *na privremeno zaposednutoj teritoriji*. Do toga najčešće može doći kada su u agresiji sa radikalnim ciljem angažovane jake snage, najčešće koalicione, ili u agresiji sa ograničenim ciljem kada se na privremeno zaposednutoj teritoriji mogu naći veliki gradovi blizu granice, sa koje je otpočela agresija. Kada je veliki grad privremeno zaposednut to predstavlja najteže uslove za delove

oružanih snaga i stanovništvo u pogledu organizovanja i izvođenja borbenih dejstava i drugih oblika borbe i opštenarodnog otpora.

Osnovni cilj dejstava agresora u privremeno zaposednutom velikom gradu je da što pre u njemu uspostavi potpunu kontrolu, što znači da likvidira sve oblike otpora, da obezbedi sve njemu potrebne objekte, da uspostavi okupacionu vlast (pridobijajući, koliko god je to moguće, za saradnju i učešće u vlasti domaće izdajnike), da organizuje proizvodnju i rad drugih službi. Ukoliko uspe da uspostavi veću kontrolu u privremeno zaposednutom gradu, utoliko će pre moći da svoje borbene jedinice angažuje za dejstvo na frontu ili na drugim delovima teritorije. Nijedan agresor na našu zemlju neće imati dovoljno snaga za ostvarivanje cilja agresije, te je zbog toga od bitnog značaja organizovanje i uspešno vođenje oružane borbe i drugih oblika borbe i otpora u velikim gradovima koji se nađu na privremeno zaposednutoj teritoriji.²

Borbena dejstva u privremeno zaposednutom gradu karakterišu: teški uslovi za postojanje, baziranje i dejstvo većih jedinica oružanih snaga; potreba za većim brojem tajnih skladišta i baza ratne tehnike i materijalnih rezervi, raspoređenih na celoj teritoriji grada; maksimalna tajnost priprema za borbena dejstva i akcije i velika brzina njihovog izvođenja; izdavanja zadataka za duži period i velika samostalnost i inicijativa nižih komandi i drugih organa rukovođenja u izboru objekata, načina i vremena izvođenja dejstava; usklađivanje dejstava u privremeno zaposednutom gradu sa dejstvima snaga u zahvatu fronta i na drugim prostorima (po cilju i vremenu); primena najraznovrsnijih načina borbenih i drugih dejstava (prepadi, zasede, diverzije, sabotaze, demonstracije, štrajkovi, obaveštajni i psihološko-propagandni rad i dr.). Radi uspešnog izvođenja borbenih i drugih dejstava u velikom privremeno zaposednutom gradu neophodno je obezbediti jedinstveno rukovođenje i komandovanje svim snagama koje učestvuju u oružanoj borbi i otporu u gradu, da u organima rukovođenja budu sposobni, samoinicijativni i hrabri ljudi i da ti organi budu raspoređeni na više mesta u gradu, uz preduzimanje mera da se u slučaju otkrivanja jedne grupe ili organa ne otkriju i ostali.

² Iskustva iz drugog svetskog rata pokazuju da je agresor na okupiranoj teritoriji posebno u gradovima, držao jake snage. U proseku je imao jednog vojnika na 100 stanovnika, a na našoj teritoriji i više (u Beogradu jedan vojnik na 10, a u Ljubljani jedan vojnik na tri stanovnika), zbog svakodnevnog, raznovrsnog i herojskog otpora stanovništva agresoru. Danas se smatra da je agresoru potrebno da u okupiranom gradu drži najmanje jednu diviziju na 100.000 stanovnika.

U povoljnijoj ili manje povoljnoj strategijskoj situaciji, a to može biti u frontalnom i kombinovanom obliku oružane borbe, mnogi veliki gradovi će se naći u *sopstvenoj pozadini*, manje ili više udaljeni od linije fronta, odnosno od zone izvođenja borbenih dejstava. Ukoliko je veliki grad bliži frontu, utoliko je njegova odbrana više u neposrednoj vezi sa odbranom u zahvatu fronta i ona mora biti usklađena sa njom, odnosno sa planom izvođenja operacije u zahvatu fronta. Svaka promena situacije na frontu ima neposrednog odraza na odbranu velikog grada. Najpovoljnija situacija za odbranu velikog grada u *sopstvenoj pozadini* jeste kada naše snage preuzmu strategijsku inicijativu i prelaze u protivofanzivu. Tada se osnovne i najjače snage agresora moraju angažovati u odbrani, odnosno u suprotstavljanju našim snagama koje su u ofanzivi. Time se agresoru ograničavaju mogućnosti za dejstvo po našoj pozadini, pa i po velikim gradovima. U takvoj situaciji, po velikim gradovima u našoj dubljoj pozadini agresor mora dejstvovati avijacijom i raketama, upotrebljavati specijalne snage, a retko i vazdušne desante. U skladu sa tim mora biti organizovana i odbrana velikih gradova. Tada, posebno značajnu ulogu imaju civilna zaštita i služba osmatranja i obaveštavanja.

Upotreba *nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja* može se razmatrati kao uslov koji utiče na odbranu velikih gradova, ali i kao sadržaj borbenih dejstava. Budući da je naše temeljno opredeljenje da možemo voditi samo pravedan, odbrambeni rat, to problemu upotrebe nuklearnog i hemijskog oružja prilazimo samo kao mogućem opredeljenju agresora, kome on može pribeći u određenim ratnim situacijama. Dakle, upotrebu nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja u eventualnom ratu razmatramo samo sa aspekata uslova u kojima možemo voditi rat i sa stanovišta zaštite oružanih snaga i stanovništva. U skladu sa tim treba razmatrati i odbranu velikih gradova, odnosno pripremu za vođenje odbrane i u uslovima kada agresor može upotrebiti nuklearno, hemijsko i biološko oružje.

Nuklearno i hemijsko oružje su vrlo efikasni u borbi za velike gradove. Njihovom upotrebom po objektima u velikom gradu nanose se veliki gubici oružanim snagama i stanovništvu i izazivaju rušenja, što uslozava odbranu grada i stvara brojne probleme. Pored toga, upotrebom tih oružja uništavaju se materijalne rezerve i proizvodni kapaciteti; otežan je manevar snaga i sredstava; potrebne su velike snage za otklanjanje posledica; agresor ima povoljnije uslove da **veliki** grad izoluje; i znatno je otežano rukovođenje i komandovanje snagama koje izvođe odbranu velikog grada.

Odbrana velikog grada u tim uslovima zahteva preduzimanje svih mera protivnuklearnog, protivhemijskog i protivbiološkog obezbeđenja, što mora biti stalan zadatak svih subjekata i snaga koje se u odbrani angažuju. S tim u vezi, neophodno je još u miru pripremati jedinice, komande i štabove oružanih snaga, kao i stanovništvo za uspešno preduzimanje opštih i posebnih mera protivnuklearnog, protivhemijskog i protivbiološkog obezbeđenja.

Pripremljenost velikog grada za odbranu ima veliki uticaj na upornost i efikasnost odbrane i na smanjenje gubitaka od svih vrsta oružja. Pripreme za odbranu sprovode se u miru i njima moraju biti obuhvaćena sva područja privrednog i društvenog života grada.

Agresor će, kao i u drugim prilikama, uvek težiti da u operaciji za ovladavanje velikim gradom postigne *iznenađenje*. To može ostvariti upotrebom nepoznatih borbenih sredstava, vrstom, jačinom i načinom angažovanja snaga, primenom neočekivanih dejstava po mestu i vremenu ili novim taktičkim i operativnim postupcima.

Iznenađenje će se, najčešće, postizati upotrebom vazdušnih desantata različite jačine i namene, dejstvom raketa, avijacije, kao i upotrebom oružja za masovno uništavanje. Kakvo će iznenađenje agresor postići prema obimu i intenzitetu, zavisi od pripremljenosti grada za odbranu, a naročito od obučenosti stanovništva za različite postupke u toku rata i efikasnosti rukovođenja i komandovanja snagama koje su angažovane u odbrani velikog grada.

Prostorno-geografski uslovi, zajedno sa strategijsko-operativnim, značajno utiču na odbranu velikih gradova. U odnosu na granicu veliki grad može biti u pograničnom pojasu ili u dubini teritorije. Gradovi bliži granici sa koje otpočinje agresija znatno su u nepovoljnijem položaju od gradova u dubini teritorije zemlje.

U razmatranju načina pripremanja i izvođenja odbrane velikih gradova u blizini granice sa koje se izvodi agresija mora se polaziti od sledećeg: agresor može postići potpuno ili delimično iznenađenje; on može sa svoje teritorije dejstvovati po tim gradovima svim vrstama težeg naoružanja; agresor ima mogućnosti da prati tok priprema za odbranu i ostvari uvid u pripremljenost tih gradova za odbranu; ti gradovi će od početka agresije biti izloženi intenzivnim dejstvima agresora pa će rušenja biti velika; mobilizacija snaga za odbranu biće otežana, a gubici kod stanovništva biće znatni. Nasuprot tome, veliki gradovi u dubini teritorije biće u povoljnijem položaju, ali će

I oni u određenim situacijama biti izloženi dejstvima raznovrsnih borbenih sredstava agresora i biće objekat napada njegovih jakih snaga.

Polazeći od geografskog položaja pojedinih velikih gradova može se reći da su uslovi za pripremanje i izvođenje odbrane veoma različiti. Primorski veliki gradovi u kompleks svoje odbrane moraju uključiti odbranu na delu otvorenog mora i obalnog područja. Gradovi na rekama (a takvi su skoro svi) pri organizaciji odbrane moraju uzimati u obzir uticaj reka na njeno izvođenje i moraju obezbediti odgovarajuće snage za dejstvo na rekama i oko njih (za zaprečavanje, prelaze, snabdevanje vodom i dr.). Reljef zemljišta ispoljava znatan uticaj na izvođenje odbrane velikih gradova. Budući da se većina velikih gradova nalazi na ravničastom zemljištu, njihova odbrana se mora tako organizovati da omogući uspešno dejstvo protiv, pre svega oklopnih, mehanizovanih i vazdušnodesantnih snaga agresora.

U sistem odbrane velikih gradova moraju se uključiti ne samo uža već i šira gradska područja, prigradska naselja i svi značajniji orografski i hidrografske objekti koji ovu odbranu čine jačom i upornijom. Reljef zemljišta i gradska infrastruktura imaju znatan uticaj na obezbeđenje borbenih dejstava, posebno na pozadinsko i inženjerski. Pri utvrđivanju mora se uzimati u obzir pedološki i geološki sastav zemljišta, jer on u velikoj meri utiče na ostvarivanje zadataka utvrđivanja, a takođe i na efekte dejstva borbenih sredstava i oružja, posebno nuklearnog i hemijskog.

Veliki gradovi su različitih dimenzija. Neki od njih se prostiru na nekoliko desetina, a pojedini (Beograd) i na nekoliko stotina kvadratnih kilometara. Veličina grada utiče na obim priprema, sastav i jačinu snaga koje se angažuju u odbrani, borbeni raspored, način dejstva, organizaciju sadejstva i saradnje i funkcionisanje rukovođenja i komandovanja. Ukoliko je grad veći, utoliko su problemi organizacije i izvođenja odbrane složeniji i brojniji i za njihovo rešavanje potrebno je više snaga i vremena.

Oblik velikog grada utiče na borbeni raspored i manevar snaga i organizovanje vatrenog sistema. Najpovoljnije uslove za odbranu imaju gradovi kružnog oblika, posebno sa stanovišta mogućnosti manevra snagama po unutrašnjim pravcima. Međutim, veliki grad ne treba posmatrati kao izdvojeni objekt, već kao deo operacijske zone sa kojom čini celinu, te i oblik grada nije bitan činilac odbrane, već jedan od mnogih koji se uzimaju u obzir pri njenom organizovanju.

Vremenski uslovi, pored strategijsko-operativnih i prostorno-geografskih, značajno utiču na organizovanje i izvođenje odbrane velikih gradova. Od tih uslova na odbranu velikih gradova posebno utiče period rata. Taj uticaj se može razmatrati jedino u uzročno-posledičnoj vezi sa vrstom agresije, identitetom agresora, oblikom oružane borbe, vrstom i mestom izvođenja operacije, o čemu je već bilo reči.

U početnom periodu rata najintenzivnija borbena dejstva izvođiće se za velike gradove i oko velikih gradova, koji se nalaze blizu granice sa koje je otpočela agresija. Ti gradovi će biti izloženi intenzivnim dejstvima snaga agresora, uz upotrebu svih raspoloživih vrsta oružja. U lokalnoj agresiji, koju izvodi radi zadovoljavanja nekih teritorijalnih pretenzija, agresor će nastojati da što pre ovlada određenim prostorima i time ostvari značajan vojni i moralno-politički uspeh. U tim uslovima od posebnog značaja je sprečavanje prodora agresora u grad i zaštita ljudi i vitalnih objekata za život i borbu. Treba računati i sa mogućnošću da velike gradove agresor zaobiđe, pa da tek kasnije pristupi njihovom zauzimanju.

Veliki gradovi u dubini teritorije, u početnom periodu rata, biće izloženi dejstvima raketa, avijacije, a u agresiji sa radikalnim ciljem moguća je upotreba i vazdušnih desanata radi njihovog zauzimanja. Stoga su neophodne svestrane i pravovremene pripreme radi zaštite ljudi i objekata.

U daljem toku rata odbrana velikih gradova zavisice od opšte situacije na ratištu. U povoljnijim uslovima većina tih gradova naći će se u dubini vlastite teritorije, a deo u zahvatu fronta. Samo manji deo može se naći na privremeno zaposednutoj teritoriji. Preuzimanjem strategijske inicijative i prelaskom naših snaga u ofanzivna dejstva širih razmera, uslovi za odbranu velikih gradova biće sve povoljniji, kao uostalom i za vođenje oružane borbe u celini. Kada dođe do slamanja agresije, razbijanja oružanih snaga agresora i njihovog proterivanja sa našeg prostora, može se očekivati nastojanje agresora da velikim gradovima nanese što veće gubitke i razaranja. Time bi, po njemu, bila naplaćena »cena« za poraz koji će pretrpeti. U tim uslovima, osnovni zadatak snaga koje brane velike gradove je da spreče agresora da takve ciljeve ostvari. Najvažnije je sačuvati ljude i sve vitalne objekte za proizvodnju i snabdevanje stanovništva i delova oružanih snaga.

Ostali elementi vremena (vreme kao astronomska i meteorološka pojava i kao trajanje) u odbrani velikih gradova ne ispoljavaju specifičan uticaj, te stoga nema potrebe da se posebno razmatraju.

Efikasnost pripremanja, organizovanja i izvođenja odbrane velikih gradova može se postići ako se potpuno i realno sagledaju i procene uslovi koji bitno utiču na odbranu. Tih uslova ima više a najveći značaj za odbranu velikih gradova imaju strategijsko-operativni uslovi, posebno opšta strategijska situacija na ratištu, oblik oružane borbe i mesto grada u odnosu na front (da li se brani u zahvatu fronta, u vlastitoj pozadini ili na privremeno zaposednutoj teritoriji).

Razmatrani uslovi bitno utiču na organizovanje, pripremanje i izvođenje odbrane, kao i na rukovođenje i komandovanje snagama koje učestvuju u odbrani velikog grada. Uspešno izvoditi odbranu velikih gradova znači iznalaziti optimalna rešenja za probleme koje nameću određeni uslovi. Samo odbrana velikih gradova koja je organizovana u skladu sa konkretnim uslovima može biti uspešna.

Efikasnost odbrane velikih gradova direktno zavisi od stanja na ratištu. Odbrana tih gradova je sastavni deo operacije, pa se u okviru nje mora i razmatrati. Odbranom velikog grada vezuju se vrlo jake snage agresora i time stvaraju preduslovi za uspeh snaga koje učestvuju u operaciji, a u čijoj se zoni nalazi određeni grad.

Dugo i efikasno se mogu braniti samo oni veliki gradovi koji su pravovremeno, svestrano i potpuno pripremljeni za odbranu u različitim situacijama. Naročiti značaj za odbranu imaju dobro organizovane i efikasne protivvazдушna odbrana, protivdesantna borba, borba protiv specijalnih snaga agresora, zaštita od oružja za masovno uništavanje, a za većinu gradova i protivoklopna borba. Pored toga, organizovanje efikasne civilne zaštite i službe osmatranja i obaveštavanja ima znatnog uticaja na vođenje oružane borbe i drugih oblika borbe i opštenarodnog otpora u velikom gradu. Na kraju, posebno je važno da organi rukovođenja i komandovanja obezbede jedinstveno angažovanje i dejstvo svih subjekata i snaga odbrane velikog grada.